

**РАФАЛЬСЬКИЙ
Олег Олексійович** —
член-кореспондент НАН України,
директор Інституту політичних
і етнопонаціональних досліджень
ім. І.Ф. Кураса НАН України

СУСПІЛЬНА ФУНКЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ ТА ЇЇ РОЛЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Шановні учасники зборів!

У своєму виступі дозволю собі торкнутися питання, піднятого у звітній доповіді, — про роль суспільних наук у розвитку країни, і зокрема, зупинитися на конкретній галузі знань — політичній науці.

В Україні політична наука є порівняно молодю дисципліною. Перший крок до її легалізації було зроблено наприкінці 1980-х років, але справжній старт почався зі здобуттям Україною незалежності. За цей час, зіставний з життям одного покоління, відбулося становлення вітчизняної політології як у концептуальному, методологічному, так і в організаційному плані. Уже сьогодні можна сказати: вітчизняні політологи мають вагомий доробок у пізнанні закономірностей і динаміки суспільного розвитку.

Нині українська, як, до речі, і вся світова, політологія проходить етап оновлення своїх теоретичних і концептуальних засад, методологічного і понятійного інструментарію, постійного розширення свого предметного поля. Нові тенденції в політичній науці зумовлені стрімкими змінами в характері соціальних відносин, світової політики, загального цивілізаційного фону. Зрозуміло, що в умовах бурхливих змін суспільство чекає від політичної науки пояснень природи, причин гострих, інколи кризових політичних ситуацій, оцінок основних політичних сил і персоналій, прогнозів щодо розвитку політичного процесу та рекомендацій стосовно виходу з кризового стану, і взагалі — пропозицій щодо стратегії розвитку країни. Тобто суспільство очікує від політичної науки виконання не тільки герменевтичної, а й евристичної функції.

У науковому колі немає потреби роз'яснювати, що політологія — це наука, а не політичне планування чи політична практика. Наше першочергове завдання — концептуальне осмислення подій, що відбулися і відбуваються у політичному полі країни.

Разом з тим, політична наука не має права увільнятися від виконання рекомендаційної функції, спираючись на осмислення вітчизняного і зарубіжного політичного досвіду, використовуючи арсенал історичної політології, конфліктології, елітології та інших напрямів науки.

Специфіка політичної науки полягає в тому, що вона постійно перебуває в лещатах фундаментальності та оперативності. Фундаментальність потребує часу на теоретичне осмислення завершених політичних подій. Оперативність, навпаки, не залишає часу на таке осмислення і вимагає швидкого експертного реагування на поточні події. У другому випадку політологія виконує прикладну функцію, яка реалізується у вигляді експертних матеріалів для державних органів — висновків, рекомендацій, аналітичних доповідей тощо. Скажу лише, що протягом останніх років тільки Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України підготував майже 300 експертних матеріалів для органів влади.

Нинішня політична ситуація вкотре нагадала вітчизняній політології про її прикладну функцію — застосування наукового емпіричного і теоретичного знання для пошуку шляхів подолання політичних криз, а ще важливіше — запобігання їм.

Усім відома тривіальна річ — криза завжди є наслідком відсутності суспільної згоди, небажання тих, хто представляє групові інтереси, йти на компроміси і рухатися до пошуку взаємоприйнятних рішень. Беручи до уваги неодноразові суспільні потрясіння, спровоковані кризами в політичному полі країни, наш Інститут ініціював і взяв на себе роль координатора цільової комплексної програми «Національний консенсус в Україні: історичний імператив, сучасні параметри, прогностична модель». Ми ставимо за мету не лише визначити структуру групових інтересів у нашому суспільстві, а й розробити засоби посилення інституційних і правових механізмів запобігання конфліктним ситуаціям у політичному полі країни. Зіставивши структуру суспільних інтересів і потреб з формальними деклараціями

та прагматичними діями основних політичних гравців, ми зможемо встановити так звані точки розходження між загальнонаціональними прагненнями та інтересами бізнес-політичних груп, тобто ті точки, в яких утворюються біфуркаційні ефекти еволюційного розвитку.

Становлення і розвиток української політичної науки відбувається в умовах, коли поставлено демократичні орієнтири, але їх досягнення гальмується рудиментом так званої психології меншовартості, або підданської психології, притаманної поки що значній частині суспільства. Цей рудимент проявляється персоніфікацією політичних сил, феноменом вождизму. За таких обставин особливо актуалізується розгортання елітології, тобто з'ясування справжніх намірів і мотивів політичних лідерів та олігархату, який стоїть за ними. У наших умовах елітологічне знання вкрай важливе для наукового прогнозування щодо можливого розвитку подій у політичному полі. А з огляду на те, що майже всі суспільні сфери у нашій державі є політично керованими або принаймні диригованими, достовірне знання про політичний клас, як не парадоксально, — це великою мірою і знання про перспективи розвитку країни.

Безпосередній зв'язок політичної науки із суспільним життям має важливу освітню форму — йдеться про викладання політології у вишах та участь у політичній освіті населення. Зараз у багатьох вищих навчальних закладах, особливо технічного профілю, відбувається або вилучення політологічної дисципліни з навчальних програм або, в кращому разі, скорочення годин на її вивчення.

Ми розуміємо, що в міру накопичення фахових знань кожний профільний вищий навчальний заклад змушений збільшувати час на їх засвоєння. Однак варто пам'ятати, що фахівці, яких ми випускаємо, мають бути творцями суспільної атмосфери, а без основ політичного знання вони навряд чи зможуть виконувати функцію акумулювання, осмислення інтересів своїх професійних страт і донесення цих інтересів і потреб до органів державної влади та управління, до політичного класу.

На нашу думку, вилучення курсів політології у вищих навчальних закладах має компенсуватися хоча б запровадженням інших форм засвоєння її базових положень — факультативів, дискусійних клубів тощо.

Не менш гостро стоїть питання про масову політичну освіту. Адже населення, що не знайоме з політичним знанням, найбільш піддатливе популістській демагогії, соціальним ілюзіям. Воно, як правило, не спроможне зіставити бажане з можливим. Як результат, майже чверть століття в Україні реалізовується економіка проїдання замість економіки накопичення ресурсів для технологічної модернізації. А соціальні ілюзії укорінилися в суспільстві настільки, що перші ж мобілізаційні кроки, спричинені проведенням АТО, які неминуче мали — і це зрозуміло — супроводжуватися соціальними обмеженнями, наразилися на масове обурення.

У таких непростих умовах молоді фахівці не зможуть повною мірою бути провідниками політичного знання через названі вище причини. Отже, політико-просвітницьку функцію мають взяти на себе вчені. І знову постає питання про форми і механізми політичної освіти.

У далекі часи, як пам'ятаємо, така освіта була обов'язковою і здійснювалася насамперед

через механізми товариства «Знання». У нинішніх умовах необхідно шукати такі способи зацікавлення населення у політичному знанні, які б здійснювалися без адміністративного тиску і відповідали сучасним потребам суспільства.

Варто пам'ятати, що Україна охоплена достатньо розгалуженою комунікативною мережею, яка може стати засобом поширення політичного знання. Насамперед ідеться про засоби масової інформації — газети, радіо, телебачення. Тому присутність фахових політологів має бути там постійною.

Вкрай необхідні урядові рішення про створення громадського каналу «Наука» з виділенням частки годин на політичну просвіту. Було б добре, щоб ініціатором цього стала Національна академія наук України.

Насамкінець зауважу, в нинішніх умовах політична наука, на жаль, не може обіцяти людям рай на землі, проте вберегти нас усіх від пекла здатна. Політологічний цех готовий виконати свою суспільну функцію і підтвердити тим самим готовність і спроможність науки взяти найактивнішу участь у модернізації нашої країни.

Звітну доповідь НАН України пропоную схвалити.

Дякую за увагу.